

Piotr Hac

ORCID: 0000-0002-4524-0900
(Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie)

CZEGO OBAWIAŁA SIĘ WŁADZA? STUDIUM NAUKOWE AKADEMII SPRAW WEWNĘTRZNYCH Z KOŃCA 1980 R. NA TEMAT ÓWCZESNEJ SYTUACJI POLITYCZNEJ W POLSCE

 Druga połowa rządów Edwarda Gierka jako I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej przyniosła Polsce pogłębiający się kryzys gospodarczy i zapaść finansową budżetu państwa. W połączeniu z autorytarnym sposobem sprawowania władzy oraz pojawiającymi się symptomami działań nakierowanych na stworzenie opozycyjnego wobec strony rządowej środowiska politycznego skutkowało to głębokim kryzysem społecznym, którego przejawem były strajki robotnicze w lipcu i sierpniu 1980 r. Ich skala oraz determinacja organizujących się robotników zaskoczyły władzę, która wobec niedowładów własnego zaplecza partyjnego zgodziła się na częściowe ustępstwa wobec protestujących, w tym przede wszystkim na utworzenie niezależnego od PZPR i pracodawców związku zawodowego¹.

Pomimo osiągnięcia pewnego kompromisu, praktycznie od początku sierpniowej fali strajkowej strona rządowa podjęła przygotowania do siłowego rozwiązania zagrożenia, jakim była stopniowa utrata władzy. W dniu 16 sierpnia 1980 r. ówczesny minister spraw wewnętrznych Stanisław Kowalczyk powołał w MSW sztab do kierowania operacją pod krypt. „Lato-80”. Jego kierownikiem mianowano podsekretarza stanu w MSW gen. Bogusława Stachurę, który miał do dyspozycji dwóch zastępców oraz dziewięciu członków

¹ Istnieje wiele publikacji naukowych poruszających tę problematykę, spośród których wymienić można przykładowo: A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 2000; *idem*, *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka władzy lipiec 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2001; A. Friszke, *Revolucja Solidarności 1980–1981*, Warszawa 2014. Kwestie ustrojowe omawia m.in. L. Mażewski, *Post-totalitarny autorytaryzm PRL 1956–1989. Analiza ustrojowopolityczna*, Warszawa–Biała Podlaska 2010.

sztabu. Gremium to miało zajmować się koordynacją poczynań „jednostek resortu spraw wewnętrznych na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa i porządku publicznego prowokacyjną działalnością zorganizowanych grup antysocjalistycznych i żywiłowych wystąpień”. Kierownikowi sztabu operacji „Lato-80” udzielono szerokich kompetencji do wprowadzenia „stanu wzmożonej czujności” w jednostkach organizacyjnych podległych MSW, a także do wydawania poleceń kierownikom tych jednostek, określania czasu pełnienia służby oraz dyslokacji sił i środków Milicji Obywatelskiej. Sztab ten dodatkowo koordynował wszystkie wnioski o użycie Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej oraz innych zwartych pododdziałów MO². W kolejnych dniach gen. Stachura zarządził m.in. stan pełnej gotowości do działań sił i środków resortu spraw wewnętrznych, odwołanie funkcjonariuszy z urlopów oraz skoszarowanie ZOMO i słuchaczy wszystkich szkół resortu³. Ze strony Ministerstwa Obrony Narodowej utworzono w tym czasie (14 sierpnia) „kryzysową” Grupę Operacyjną, która miała monitorować zagrożenie strajkowe w całym kraju oraz poziom gotowości jednostek wojskowych. Przedsięwzięcia tej grupy oraz sztabu operacji „Lato-80” uzgadniał z kolei Zespół Koordynujący Działania Władz Centralnych przy likwidowaniu strajku⁴. Po podpisaniu porozumień sierpniowych sztab operacji w MSW działał dalej, przy czym prowadzone prace były już bardziej systemowe i kompleksowe. W dniu 22 września 1980 r. kierownikiem sztabu został gen. bryg. Adam Krzysztoporski, jednak w połowie listopada ponownie powołano na tę funkcję gen. dyw. Bogusława Stachurę⁵.

Jedną z opcji uwzględnianych w pracach planistycznych było wykorzystanie instytucji stanu nadzwyczajnego – początkowo w regionach zagrożonych akcją strajkową, a następnie na obszarze całego kraju⁶. Koncepcja ta miała zapewne na celu ułatwienie zastosowania wobec społeczeństwa ograniczeń praw i wolności obywatelskich (np. w zakresie wolności zgromadzeń lub przebywania w określonych miejscach), co mogło zwiększyć skuteczność przewidywanych działań formacji bezpieczeństwa wewnętrznego. Ograniczenia tego typu wprowadzano już wcześniej (np. na Wybrzeżu w grudniu 1970 r.), jednak z reguły działało się to z naruszeniem obowiązujących regulacji normatywnych⁷. W ówczesnym stanie prawnym, a dokładnie w Konstytucji PRL, wy-

² Zarządzenie nr 081/80 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 16 sierpnia 1980 r. w sprawie powołania Sztabu MSW do kierowania operacją „Lato-80” [w:] P. Raina, M. Zbrożek, *Operacja „Lato-80”. Preludium stanu wojennego. Dokumenty MSW 1980–1981*, Pelplin 2003, s. 25–26; *Dyrektywa Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 16 sierpnia 1980 r.* [w:] P. Raina, M. Zbrożek, *Operacja „Lato-80”*, s. 27 i nn.

³ *Decyzja nr 03/80 Kierownika Sztabu MSW z dnia 26 sierpnia 1980 r.* [w:] P. Raina, M. Zbrożek, *Operacja „Lato-80”*..., s. 43.

⁴ *Wojsko wobec polskiego Sierpnia '80 w dokumentach*, wstęp i oprac. E.J. Nalepa, Piotrków Trybunalski 2015, s. 17–21.

⁵ F. Puchała, *Kulisy stanu wojennego 1981–1983*, Warszawa 2016, s. 253–254.

⁶ P. Raina, M. Zbrożek, *Operacja „Lato-80”*..., s. 10.

⁷ W grudniu 1970 r. w miastach objętych zamieszkami wprowadzono m.in. zakaz poruszania się osób w określonym czasie i na określonych obszarach (godzina milicyjna), ograniczenia w transporcie drogowym, w korzystaniu ze środków łączności (blokada połączeń telefonicznych), w organizowaniu zgromadzeń (zob. np. M. Paziewski, *Grudzień 1970 w Szczecinie*, Szczecin 2013, *passim*). Pod kątem formalnym ratowano się zarządzeniami wydawanymi przez wojewódzkie rady narodowe, aczkolwiek robiono to z naruszeniem przepisów kompetencyjnych. Rada Ministrów dopiero po trzech dniach niepokojów wydała uchwałę w sprawie zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego, powołując się przy tym bezpośrednio na zapis konstytucyjny, który jednak nie przyznawał jej takich uprawnień. Szczegóły w: L. Mażewski, *Stany nadzwyczajne w Polsce w latach 1918–1989. Szkic ustrojowopolityczny*, To-

stępowal jeden rodzaj stanu nadzwyczajnego – stan wojenny, chociaż dało się rozróżnić dwie jego formy: ze względu na obronność oraz ze względu na bezpieczeństwo państwa⁸. Decyzję o zastosowaniu w zbliżającej się konfrontacji instytucji stanu wojennego, wprowadzonego ze względu na bezpieczeństwo państwa, podjęto prawdopodobnie dość wcześnie, w czym dopomóc mogło posiadanie możliwych do wykorzystania gotowych projektów niektórych regulacji, będących pokłosiem prowadzonych od kilku lat prac nad postępowaniem państwa w sytuacji zagrożenia wojennego⁹. Ostateczne, formalne wdrożenie w grudniu 1981 r. instytucji stanu wojennego było wynikiem chęci zachowania w tajemnicy prowadzonych przygotowań, pomimo tego, że wiązało się z naruszeniem obowiązujących norm prawnych. Wprowadzenie do obowiązującego prawodawstwa innego rodzaju stanu nadzwyczajnego, np. wyjątkowego, wymagałoby jednak zmiany konstytucji, czego po prostu chciano uniknąć¹⁰.

Przygotowania do podjęcia działań mających na celu obronę reżimu prowadzono w różnych jednostkach i komórkach organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych. W październiku 1980 r. zastępca komendanta głównego MO gen. bryg. Józef Beim – zastępca kierownika sztabu operacji „Lato-80” i kierownik Zespołu Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego – skierował do komendanta Akademii Spraw Wewnętrznych płk. dr. Zenona Trzcieskiego prośbę o opracowanie przez pracowników ASW dokumentu mającego z jednej strony odnosić się do przewidywanego rozwoju sytuacji politycznej w PRL, a z drugiej zawierać propozycje działań resortu spraw wewnętrznych do czasu wprowadzenia regulacji nadzwyczajnych. Prace takie podjęto niezwłocznie i zakończono prawdopodobnie pod koniec listopada 1980 r. Nie wiadomo, czy wyznaczenie takiego zadania dla ASW było już wcześniej planowane, czy też wiązało się ze zmianą na stanowisku kierownika sztabu operacji „Lato-80”. Do przeprowadzenia stosownych analiz komendant ASW 24 października 1980 r. powołał zespół w składzie siedmiu pracowników naukowych Akademii, do których w listopadzie 1980 r. dokoptowano kolejnego. Kierownictwo zespołu objął płk dr Zenon Jakubowski – ówczesny dyrektor Instytutu IV Akademii. Spośród ośmiorga członków zespołu sześcioro miało stopień naukowy doktora, a pozostałych dwóch było magistrami.

Zaangażowanie Akademii Spraw Wewnętrznych do prac analitycznych dotyczących bieżących problemów bezpieczeństwa państwa wydaje się decyzją rozważną. Sama Akademia powstała w 1972 r. decyzją Rady Ministrów, a jej zadaniem było kształcenie i wychowanie kadry organów resortu spraw wewnętrznych w celu przygotowania ich do objęcia stanowisk wymagających posiadania wyższego wykształcenia zawodowego.

ruń 2007, s. 171–175; H.M. Kula, *Grudzień 1970. „Oficjalny” i rzeczywisty*, Gdańsk 2006, s. 260, 424, 479. Całościowy przebieg wydarzeń na Wybrzeżu przedstawia J. Eisler, *Grudzień 1970. Geneza, przebieg, konsekwencje*, Warszawa 2012.

⁸ Art. 33 ust. 2 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (DzU 1976, nr 7, poz. 36, tekst jednolity).

⁹ L. Kowalski, *Jaruzelski. General ze skazą. Biografia wojskowa generała armii Wojciecha Jaruzelskiego*, Poznań 2012, s. 512–513.

¹⁰ Stan wojenny wprowadzono z naruszeniem art. 31 ust. 1 Konstytucji PRL, a podstawowe związane z nim dokumenty antydatowano. Należy zaznaczyć, że środowisko opozycyjne spodziewało się zastosowania jakiejś formy stanu nadzwyczajnego i pomimo nieistnienia takiej instytucji w porządku prawnym oczekiwano właśnie „stanu wyjątkowego” (np. w 1981 r. powstała opozycyjna Instrukcja postępowania w warunkach stanu wyjątkowego; zob. AIPN, 1585/761). Nawet w grypsie Bogdana Borusewicz do brata z 13 XII 1981 r. pojawił się zwrot: „Ziutek! Jest stan wyjątkowy”. Zob. *Stan wojenny. Ostatni atak systemu*, wybór i oprac. A. Dębska, Warszawa 2006, s. 18.

Uczelnia ta prowadziła studia magisterskie o kierunku prawno-administracyjnym oraz ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, studia podyplomowe, kursy doskonalenia zawodowego, jak również w określonym zakresie studia i kursy specjalne. Po ukończeniu studiów absolwentom wydawano dyplomy stwierdzające ukończenie szkoły wyższej i nadawano tytuł zawodowy magistra. Należy nadmienić, że aktualnie dostępna literatura na temat Akademii Spraw Wewnętrznych nie jest bogata i nie wyczerpuje problematyki jej funkcjonowania oraz roli w kształtowaniu kadr kierowniczych resortu spraw wewnętrznych¹¹. Warto przypomnieć, że uczelnia została w 2006 r. uznana za organ bezpieczeństwa państwa komunistycznego¹².

Efektom pracy wspomnianego zespołu było opracowanie opatrzone tytułem: „Przewidywany bieg wydarzeń społeczno-politycznych w PRL oraz propozycje działań resortu spraw wewnętrznych do czasu wprowadzenia stanu wyjątkowego (tezy studium naukowego)”. Dokument ten jest przedmiotem niniejszej publikacji. Zachował się on w Archiwum IPN w Warszawie i znajduje się w jednostce archiwalnej opatrzonej sygn. IPN BU 003263/109. Użycie w tytule zwrotu „stan wyjątkowy”, pomimo braku takiej instytucji w ówczesnym polskim porządku prawnym, może wskazywać na pierwotnie wyrażone zapotrzebowanie lub nawet rozważanie różnych opcji dalszego postępowania władz, niewykluczających podjęcia pewnych prac legislacyjnych w tym kierunku.

Omawiane studium jest opracowaniem interesującym i dotychczas niepublikowanym. Jego cechą charakterystyczną jest przyjęta przez autorów naukowa konwencja i syntetyczność analizy oraz proponowanych rozwiązań. Napisano je rzeczowym i zrozumiałym językiem, co jest pozytywnym wyróżnikiem na tle wielu innych dokumentów z epoki. Autorzy dokonali podziału studium na sześć części: Wprowadzenie; Analiza układu sił politycznych w PRL na obecnym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego; Warianty rozwoju sytuacji politycznej w PRL; Przewidywana taktyka oraz metody działania przeciwników politycznych w walce o władzę; Kierunki oraz metody działań resortu spraw wewnętrznych w walce z przeciwnikami ustroju socjalistycznego; Zakończenie. Całość opracowania liczy 45 stron.

Opublikowanie tego dokumentu ma na celu zobrazowanie jednego z podejść do ówczesnej sytuacji politycznej w Polsce przedstawicieli ośrodka naukowego resortu spraw wewnętrznych. Podstawowym, przyjętym w nim założeniem jest wyodrębnienie trzech głównych wariantów rozwoju sytuacji – współpracy, konfrontacji (wojny domowej) i chaosu. Wokół tego podziału oraz przy rozgraniczeniu sił politycznych na pięć kategorii: przeciwników ustroju socjalistycznego, potencjalnych sojuszników przeciwników politycznych, sił stojących na straży ustroju socjalistycznego, potencjalnych sojuszników tych sił, organizacji i środowisk stanowiących przedmiot walki o pozyskanie wpływów

¹¹ Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1972 r. w sprawie utworzenia Akademii Spraw Wewnętrznych (DzU 1972, nr 34, poz. 233) oraz Rozporządzenie Ministrów Spraw Wewnętrznych oraz Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 20 października 1972 r. w sprawie rodzaju studiów prowadzonych przez Akademię Spraw Wewnętrznych (DzU 1972, nr 46, poz. 294). Informacje na temat Akademii można znaleźć w publikacjach: *Akademia Spraw Wewnętrznych 1972–1987*, red. nauk. T. Walichnowski, Warszawa 1987; *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej 1944–1990. Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.

¹² Art. 2 ust. 1 pkt 6 Ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (DzU 2020, poz. 306 z późn. zm.).

politycznych, toczy się narracja i wykazywane są spodziewana taktyka oraz metody postępowania. Dzięki takiemu zabiegowi studium stało się bardzo czytelne dla ewentualnego odbiorcy. Można założyć, że prace dotyczące studium prowadzone były w pewnym pośpiechu, na co mogą wskazywać popełnione błędy ortograficzne i interpunkcyjne, jak również omyłki w nazewnictwie niektórych organizacji opozycyjnych – być może wynikające z braku czasu na pogłębienie własnej wiedzy na ten temat.

W publikowanym dokumencie autorzy nie zrezygnowali ze zwrotów natury ideologicznej, do czego skłaniały ich zapewne wymogi epoki lub osobiste przekonania. Stosowana retoryka traktuje środowiska opozycyjne jako „przeciwników”, a konfrontację polityczną jako „walkę”. Wrogowie walczą „o władzę”, a strona rządowa „stoi na straży ideałów socjalizmu”. Pojawiają się w treści zwroty typu „zewnętrzne ośrodki burżuazyjnej dywersji ideologicznej”. Twórcy opracowania odstąpili jednak od oceny przyczyn zaistniałego w Polsce kryzysu ekonomicznego i politycznego, odwołując się do tego, że odpowiedź na te problemy „została udzielona w toku obrad VI Plenum KC PZPR”. Zauważalne jest używanie zwrotów łączonych (np. „polityczno-ustrojowy”, „rewizjonistyczno-reformistyczny”, „społeczno-zawodowy”, „polityczno-wychowawczy”, „prawno-porządkowy”), tak charakterystycznych dla tamtego okresu. Ciekawostką jest z pewnością powołanie się w analizie na doświadczenia tureckie z wojskowego zamachu stanu w 1980 r., traktowanego jako „ostatnia deska ratunku” w sytuacji kompletnej anarchii i niewydolności innych struktur państwa¹³. Zgodnie z rozdzielnikiem studium prawdopodobnie przedłożono gen. Beimowi i gen. Krzysztoporskiemu, wówczas już podsekretarzowi stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych.

Autorzy studium nie wypracowali jakichś głębszych wniosków. Najważniejszym z nich prawdopodobnie pozostaje ten o niemożności likwidacji sił przeciwników politycznych w wariantcie „współpracy”. Konkluzją godną wspomnienia jest forsowanie utworzenia przy komitetach PZPR „uzbrojonych oddziałów Milicji Robotniczej”, co może wskazywać na pewną bezradność, a przy okazji obrazować sposób rozumowania i panujące w „karnawale «Solidarności»” nastroje wśród przedstawicieli władzy¹⁴. Dające do myślenia jest zakwalifikowanie dążenia strony opozycyjnej do wprowadzenia pluralizmu politycznego jako elementu wariantu „konfrontacji”, a przygotowywanie planów internowania przeciwników politycznych ze strony formacji bezpieczeństwa wewnętrznego do wariantu „współpracy”. Konstruktywny z pewnością był natomiast postulat o „likwidację chamstwa” (*sic!*) w kontaktach przełożony–podwładny bądź w relacjach ze społeczeństwem. Nie wiadomo, czy publikowane opracowanie miało

¹³ W dniu 12 IX 1980 r. w wyniku zamachu stanu władzę w Turcji przejęło wojsko, powołując się przy tym na pogłębianie się w kraju anarchii, szalejący terrorizm, konflikty między partiami politycznymi i nierealizowanie reform gospodarczych. Zawieszono parlament i obowiązywanie konstytucji oraz powołano Radę Bezpieczeństwa Narodowego. Szczegóły w zbiorze pt. „Opracowania na temat stosowania praw stanu wyjątkowo-wojennego w świecie”, AAN, PISM, Warszawa 1982, s. 6, 59 (AAN, sygn. 2/1738/0/3/72).

¹⁴ Należy zaznaczyć, że pomysł powołania „milicji robotniczej” nie był nowy, a władza komunistyczna już wcześniej próbowała wykorzystać tę improwizowaną formację do tłumienia wystąpień społecznych. Zob. P. Majer, *Milicja Robotnicza – niezrealizowany wariant wsparcia Milicji Obywatelskiej*, „Dzieje Najnowsze” 2004, nr 4, s. 227–230.

jakikolwiek wpływ na plany działania sił resortu spraw wewnętrznych. Mogło jednak być kolejnym sygnałem o konieczności zastosowania rozwiązań nadzwyczajnych – choćby z uwagi na proponowanie działań wyprzedzających wobec poczynąń opozycji.

Wydaje się, że publikowany tu dokument jest jednym z pierwszych kompleksowych opracowań na temat sytuacji społeczno-politycznej w Polsce w drugiej połowie 1980 r. oraz przedstawieniem propozycji przedsięwzięć resortu spraw wewnętrznych w związku z zaistniałym kryzysem. W dostępnych dokumentach planistycznych wprowadzenia stanu wojennego nie napotkano informacji wskazujących na wykorzystanie specyficznego nazewnictwa wariantów rozwoju sytuacji. Niemniej nie można wykluczyć, że autorzy tych planów zapoznawali się z omawianym studium¹⁵.

W toku prac nad przygotowaniem dokumentu do edycji poprawiono błędy maszynowe, interpunkcyjne i ortograficzne oraz ujednolicono pisownię, a wyróżnienia oddano czcionką pogrubioną. Uzupełnienia i rozwinięcia mniej znanych skrótów umieszczono w nawiasach kwadratowych lub opatrzone przypisami objaśniającymi. Z treści nieistotnych dla *meritum* studium lub ze stwierdzeń powtarzających się zrezygnowano, co zostało odpowiednio zaznaczone przy użyciu nawiasu kwadratowego. Krótkie biografie osób występujących w materiale sporządzono w oparciu o zbiory Instytutu Pamięci Narodowej (poprzez katalog.bip.ipn.gov.pl). Adnotacje dotyczące środowisk opozycyjnych opracowano w oparciu o *Encyklopedię Solidarności* (encysol.pl).

---

¹⁵ Por.: P. Raina, M. Zbrożek, *Operacja „Lato-80”...; Stan wojenny w dokumentach PRL (1980–1983)*, wstęp, wybór i oprac. B. Kopka, G. Majchrzak, Warszawa 2001; materiały przechowywane w Archiwum IPN w Warszawie pod sygn. IPN BU 00133/201.

TEKST ŹRÓDŁA

1980 październik–listopad, Warszawa – Opracowanie pt. „Przewidywany bieg wydarzeń społeczno-politycznych w PRL oraz propozycje działań resortu spraw wewnętrznych do czasu wprowadzenia stanu wyjątkowego (tezy studium naukowego)” przygotowane przez zespół pracowników naukowych Akademii Spraw Wewnętrznych

^aI. Wprowadzenie

W dniu 24 października br. komendant Akademii Spraw Wewnętrznych płk dr Z[enon] Trzeciński¹ w oparciu o prośbę gen. bryg. J[ózefa] Beima^{b2} – zastępcy komendanta głównego MO – w sprawie opracowania przez pracowników ASW dokumentu na temat przewidywanego biegu wydarzeń społeczno-politycznych w PRL oraz propozycji działań resortu spraw wewnętrznych do czasu wprowadzenia stanu wyjątkowego, powołał do tego celu zespół w składzie:

1. Kierownik zespołu: płk dr Z[enon] Jakubowski³ – dyrektor Instytutu IV⁴;
2. Zastępca kierownika zespołu: płk dr Z[bigniew] T[omasz] Nowicki⁵ – zastępca kierownika Katedry Organizacji i Zarządzania;
3. Członkowie:
  - płk dr E[ugeniusz] Dzieciatkowski⁶ – adiunkt Instytutu IV,
  - płk dr Z[bigniew] Bielecki⁷ – adiunkt Instytutu IV,

^a *Pominięto stronę tytułową opracowania. Materiał opatrzone klauzulą: „Tajne specjalnego znaczenia”.*

^b *W oryginale: Bejma.*

¹ Zenon Trzeciński (1934–2012), dr nauk prawnych, członek PZPR; w latach 1960–1990 funkcjonariusz MO, od 1972 do 1975 r. komendant Wyższej Szkoły Oficerskiej w Szczytnie, następnie komendant wojewódzki MO w Lublinie, w latach 1976–1980 komendant ASW, pod koniec 1980 r. przeniesiony na stanowisko komendanta wojewódzkiego MO w Szczecinie; od 1981 r. zastępca komendanta głównego, a w latach 1987–1990 komendant główny MO; odszedł ze służby w stopniu gen. dyw.

² Józef Beim (1937–1987), dr nauk organizacji i zarządzania; w latach 1956–1987 funkcjonariusz MO, od 1962 do 1966 r. komendant powiatowy MO w Tczewie, od 1966 r. komendant miejski w Elblągu, od 1970 r. komendant miejski w Gdyni, od 1973 r. zastępca komendanta i komendant miejski w Krakowie, od 1976 r. zastępca komendanta wojewódzkiego w Krakowie; od 1978 r. zastępca komendanta głównego MO, od 1981 r. komendant główny MO; od 1983 r. gen. dyw.; w 1986 r. wybrany w skład Centralnej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej PZPR.

³ Zenon Jakubowski (ur. 1925), dr hab. nauk humanistycznych; w latach 1945–1990 funkcjonariusz MO, pełnił służbę w Gdańsku, Kwidzynie, Łodzi i Warszawie; redaktor naczelny pisma „W Służbie Narodu”, od 1972 r. dyrektor Instytutu Porządku Publicznego i Szkolenia Bojowego ASW, od 1985 r. dyrektor Instytutu Kryminalistyki i Kryminologii ASW.

⁴ Numeryczne oznaczenie Instytutu Porządku Publicznego i Szkolenia Bojowego ASW.

⁵ Zbigniew Tomasz Nowicki (ur. 1937), w latach 1956–1990 funkcjonariusz MO, ukończył studia doktoranckie w Akademii Spraw Wewnętrznych w Moskwie; od 1977 do 1982 r. zastępca kierownika Katedry Organizacji i Zarządzania ASW; służbę zakończył w stopniu gen. bryg.

⁶ Eugeniusz Dzieciatkowski (ur. 1930), funkcjonariusz MO do 1990 r.; od 1972 r. wykładowca w ASW, początkowo w Zakładzie Taktyki Specjalnej i Tajnego Dowodzenia Instytutu Porządku Publicznego i Szkolenia Bojowego, od 1986 r. kierownik Zakładu II tego Instytutu.

⁷ Zbigniew Bielecki (ur. 1930), dr nauk humanistycznych; w latach 1950–1972 żołnierz WP, absolwent Oficerskiej Szkoły Łączności, Wojskowej Akademii Technicznej i Wojskowej Akademii Politycznej;

– ppłk mgr W[ojciech] Rychlicki⁸ – starszy wykładowca Instytutu IV,
– mjr dr W[iesława] Białowąs⁹ – adiunkt Instytutu II¹⁰,
– por. mgr P[aweł] Bisek¹¹ – starszy wykładowca Instytutu II,
– st. sierż. sztab. dr A. Wiśniewski¹² – adiunkt K[atedy] O[rganizacji] i Z[arządzania] (włączony do zespołu po wydaniu decyzji przez komendanta ASW).

Zgodnie z otrzymanym poleceniem zespół skoncentrował uwagę na realizacji dwóch celów:

1. Opracowaniu wariantów dalszego rozwoju sytuacji politycznej w naszym kraju oraz prawdopodobnych zamiarów przeciwników ustroju socjalistycznego.

2. Zaproponowaniu kierunków oraz metod działania resortu spraw wewnętrznych (RSW) w walce z przeciwnikami ustroju socjalistycznego do czasu wprowadzenia stanu wyjątkowego.

Realizacja tych celów wiązała się jednak z koniecznością dokonania ogólnej analizy aktualnego układu sił politycznych w PRL.

Zespół wykorzystał w opracowaniu różne źródła, a przede wszystkim: dzieła klasyków marksizmu-leninizmu, literaturę przedmiotu polską i obcojęzyczną dotyczącą głównie zamachów stanu, buntów i zamieszek, dostępne enuncjacje krajowych i zagranicznych ośrodków dywersji politycznej dotyczące działań kontrrewolucyjnych w naszym kraju i innych państwach socjalistycznych, a także analizy wydarzeń w roku 1956–[19]57 na Węgrzech i w Polsce, wydarzeń w Polsce i Czechosłowacji w roku 1968 oraz w Polsce w latach 1970, 1976 oraz 1980.

Zespół nie dysponował aktualnymi materiałami charakteryzującymi działalność przeciwników politycznych od strony rozpoznania operacyjnego RSW.

Z uwagi na ogromną rozległość problematyki związanej z realizacją wskazanych wyżej celów, jak również krótki okres wyznaczony zespołowi na przedstawienie pisemnego opracowania, nadano mu formę tezową. W takim wypadku autorzy czują się upoważnieni do stosowania szeregu ogólnie przyjętych i zrozumiałych w naszym resorcie skrótów myślowych, jak również odstąpili od wskazywania źródeł inspirujących poszczególne poglądy i oceny.

---

w 1974 r. przyjęty do służby w MO na stanowisko adiunkta ASW, od 1978 r. płk; zwolniony ze służby w 1985 r.

⁸ Wojciech Rychlicki (ur. 1937), funkcjonariusz MO od 1960 r., początkowo służył w Komendzie Wojewódzkiej MO w Łodzi, od 1962 r. w Inspektoracie Ruchu Drogowego Komendy Głównej MO; w 1974 r. przeniesiony do ASW na stanowisko wykładowcy, od 1981 r. st. inspektor w kierownictwie Akademii; od 1984 r. płk; w 1989 r. mianowany zastępcą kierownika Studium Języków Obcych Wydziału Polityczno-Prawnego ASW.

⁹ Wiesława Białowąs z d. Frydrychowicz (ur. 1939), dr nauk humanistycznych; w 1960 r. przyjęta do służby jako wywiadowca Sekcji Obserwacji Wydziału „B” KW MO w Koszalinie, od 1962 r. oficer ewidencyjny Wydziału „C” Komendy MO m.st. Warszawy; w 1972 r. przeniesiona na stanowisko st. wykładowcy Zakładu Psychologii i Socjologii ASW, od 1982 r. na stanowisku inspektora Biura Śledczego MSW; w 1985 r. zwolniona ze służby w stopniu ppłk.

¹⁰ Numeryczne oznaczenie Instytutu Nauk Społeczno-Politycznych.

¹¹ Paweł Bisek (ur. 1948), dr nauk ekonomicznych; w 1973 r. przyjęty do ASW, początkowo pracownik cywilny na stanowisku wykładowcy; w 1974 r. przyjęty do służby w MO jako st. wykładowca, w 1986 r. mianowany kierownikiem Zakładu Ekonomii Politycznej i Polityki Gospodarczej ASW; od 1987 r. zatrudniony w wymiarze połowy etatu w Urzędzie Rady Ministrów w ramach Sekretariatu Komitetu Rady Ministrów ds. Realizacji Reformy Gospodarczej; w 1989 r. zwolniony ze służby w MO na własną prośbę w stopniu mjr.; członek PZPR.

¹² Brak możliwości ustalenia bliższych danych.

W opracowaniu odstępiono również od analizy przyczyn i warunków aktualnego kryzysu politycznego, społecznego i gospodarczego, przyjmując, że odpowiedź na te pytania została udzielona w toku obrad VI Plenum KC PZPR.

[...]

II. Analiza układu sił politycznych w PRL na obecnym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego

Na wstępie należy podkreślić, że przy analizie układu sił politycznych na obecnym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego w naszym kraju przyjęto tezę, której nie ma potrzeby udowadniać, iż w Polsce – mimo głoszonych uprzednio haseł o ideowo-moralnej jedności narodu – istnieje zróżnicowanie klasowe, grupowo-warstwowe i profesjonalne, jak również pluralizm światopoglądowy. Zróżnicowania te rodzą stałe sprzeczności.

W sytuacjach kryzysu politycznego i społeczno-ekonomicznego sprzeczności te antagonizują społeczeństwo – na skutek osłabienia ośrodków władzy – oraz stwarzają po stronie przeciwników politycznych możliwości prowadzenia na półlegalnej walki o władzę, zmierzającej do obalenia ustroju socjalistycznego, tj. zmiany celów i zasad polityczno-ustrojowych państwa przede wszystkim poprzez osłabianie oraz likwidację ośrodków władzy politycznej państwa. Walka ta wspierana jest przez zewnętrzne ośrodki burżuazyjnej dywersji ideologicznej, zgodnie z głoszonymi kolejno doktrynami hamowania, powstrzymywania, budowy mostów i zjednywania elit, oraz wspomagana jest przez ich służby specjalne. Tak więc w walce tej występują dwie strony.

Z jednej strony znajdują się ośrodki władzy politycznej państwa (partia i stronnictwa polityczne, organy władzy, organy administracji państwowej oraz gospodarczej), jak również stojące na straży ideałów socjalizmu zmilitaryzowane siły państwa (żołnierze S[ił] Z[brojnych], funkcjonariusze RSW itd.), które dysponują potencjalnymi siłami sojusznikami.

Z drugiej strony są wewnątrzni przeciwnicy polityczni reprezentujący różne programy ideowe, którzy również mogą liczyć na szereg bliskich im ideowo sił wewnętrznych w naszym kraju. Siły te nazywamy „potencjalnymi sojusznikami przeciwnika”.

Na obecnym etapie walka ta rozgrywa się na rozległym obszarze układu klasowego oraz zróżnicowania grupowo-warstwowego i profesjonalnego. Walka ta ma charakter czysto polityczny – aczkolwiek z różnych względów taktycznych, jak również na skutek przeżywanego kryzysu ekonomicznego – wykorzystywane są hasła społeczno-ekonomiczne.

Obie strony uczestniczące w walce posiadają w otoczeniu międzynarodowym swoich sojuszników, którzy w różnych formach wspierają tę walkę.

Należy również podkreślić, że siły własne, jak również siły przeciwnika znajdują się w stałej konfrontacji, tj. bezpośrednim wzajemnym oddziaływaniu destrukcyjnym, co okresowo osłabia jedną lub drugą stronę.

W takim ujęciu modelowym walki politycznej w naszym kraju, używając obrazowych porównań, tworzą układ elementów – system przypominający wagę. Mechanizm zegarowy tej wagi to siły społeczne znajdujące się w obszarze walki politycznej, który jest wsparty o podstawę – cele i zasady polityczno-ustrojowe państwa. Ramiona wagi to siły własne oraz siły przeciwnika, które są złączone procesem wzajemnego bezpośredniego oddziaływania destrukcyjnego. Odważnikami na tej wadze są potencjalni

sojuszniczy sił własnych oraz sił przeciwnika. Następujące dialektyczne zmiany w siłach własnych i siłach przeciwnika oraz w ich potencjalnych sojusznikach powodują przechylenie się społecznych sił tkwiących w obszarze walki politycznej w jedną bądź drugą stronę. Na zachowanie się tego systemu wpływ posiadają działające pośrednio siły tkwiące w otoczeniu międzynarodowym.

Zaprezentowany system elementów walki politycznej w naszym kraju przedstawiono na rysunku nr 1^c.

Autorzy zdają sobie sprawę, że takie uproszczone, schematyczne ujęcie elementów walki politycznej nie wyczerpuje całej złożoności życia społeczno-politycznego w naszym kraju. Jednak uproszczenie takie jest konieczne z punktu widzenia metodyki badań naukowych, jak również ma znaczenie czysto praktyczne. Niektóre zróżnicowania tych elementów walki zostaną podkreślone przy opisowej ich analizie.

2.1. Ogólna charakterystyka przeciwników politycznych ustroju socjalistycznego

Przeciwnicy polityczni są zróżnicowani zarówno ideowo, jak i organizacyjnie. Różne jest również ich geograficzne rozmieszczenie na terytorium kraju oraz liczebność.

W najogólniejszym ujęciu przeciwników politycznych, zwanych dalej siłami przeciwnika, podzielić można na trzy główne nurty – grupy z punktu widzenia orientacji ideologicznej:

1. Nurt socjaldemokratyczny (rewizjonistyczno-reformistyczny), w skład którego wchodzi: KSS KOR (Komitet Samoobrony^d Społecznej – Komitet Obrony Robotników), KSCh (Komitet Samoobrony Chłopskiej)¹³.

Ugrupowania te posługują się terminologią socjalistyczną, docierają do środowisk robotniczych, inteligentkich i wiejskich. Celem działania jest stopniowe rozsądzanie struktur modelowych państwa od wewnątrz oraz zastąpienie ich strukturą socjaldemokratyczną. Ugrupowania te nie posiadają dokumentu w postaci deklaracji ideowej. Istnieją bardzo silne związki i współpraca z NSZZ „Solidarność” oraz wpływy w niektórych publikatorach. Ze względu na liczebność, związki oraz wpływy jest to aktualnie najgroźniejsze ugrupowanie polityczne.

2. Nurt narodowo-demokratyczny (prawicowo-nacjonalistyczny), w skład którego wchodzi: KPN (Konfederacja Polski Niepodległej), RMP (Ruch Młodej Polski), PPN (Polskie Porozumienie Niepodległościowe), RD (Ruch Demokratyczny)¹⁴, RWD (Ruch Wolnych Demokratów)¹⁵.

Celem działania tych ugrupowań jest obalenie władzy socjalistycznej, likwidacja ustroju socjalistycznego, wyłączenie Polski z Układu Warszawskiego i układów z ZSRR oraz przywrócenie kapitalizmu. Są to więc ugrupowania antysocjalistyczne i antytra-

^c Pominięto rysunek.

^d Woryginał: Solidarność.

¹³ Powstały trzy komitety samoobrony chłopskiej – Ziemi Grójeckiej, Ziemi Lubelskiej i Ziemi Rzeszowskiej. Przedstawiciele tych struktur niezależnego ruchu chłopskiego brali udział w powołaniu we wrześniu 1980 r. Komitetu Założycielskiego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Rolników (później NSZZR „Solidarność Wiejska”).

¹⁴ Nie wiadomo, o jaką organizację dokładnie tutaj chodzi, być może o „Ruch” działający w latach 1965–1970 z udziałem Stefana Niesiołowskiego, Andrzeja Czumy i Emila Morgiewicza. Jeżeli chodziłoby o tę właśnie inicjatywę, to brak wiedzy autorów na temat jej likwidacji wskazywałby na ich słabe rozeznanie w sytuacji środowisk opozycyjnych.

¹⁵ Wydarzenia sierpniowe 1980 r. podzieliły Ruch Wolnych Demokratów, którego tylko część działaczy przystąpiła do NSZZ „Solidarność”.

dzieckie. Dwa pierwsze ugrupowania posiadają statutową deklarację ideologiczną, PPN posiada założenia programowe, w stosunku do pozostałych brak jest w tej chwili informacji w tym zakresie.

W obecnej fazie działań stwierdza się wzajemną współpracę ugrupowań, jak również z KSS KOR. Nie wyklucza się tu w przyszłości wystąpienia różnic ideowych oraz wzajemnej walki. Z punktu widzenia liczebności są to ugrupowania małe, nie należy jednak lekceważyć „nośności” w części społeczeństwa głoszonych przez nie haseł nacjonalistycznych.

3. Pozostałe ugrupowania o różnej orientacji politycznej, do których zaliczyć możemy:

1) **kierunek neoliberalny**, a w nim ROPCiO (Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela^e) i RPPS (Ruch Porozumienia Polskich Socjalistów)¹⁶;

2) **kierunek agrarystyczny**, a w nim NZCh (Niezależny Związek Chłopski)¹⁷ i KSCh (Komitet Samoobrony^f Chłopskiej);

3) **filie ugrupowań**, a wśród nich TKN (Towarzystwo Kursów Naukowych), LU TKN (latające uniwersytety)¹⁸;

4) **inne ugrupowania**, a wśród nich: grupy syjonistyczne (zwłaszcza w KSS KOR), grupy anarchistyczne (o których brak jest bliższych danych), ugrupowania nacjonalistyczne mniejszości narodowych (proniemieckie, ukraińskie itp.).

W ramach tych ugrupowań działają niewątpliwie siły agenturalno-dywersyjne obcych wywiadów.

2.2. Potencjalni sojusznicy przeciwników politycznych

Przeciwnicy polityczni mają w naszym społeczeństwie potencjalnych sojuszników popierających lub mogących w określonych sytuacjach popierać w różnych formach ich walkę polityczną. Poparcie to wynikać może z co najmniej pięciu przesłanek:

1. Ideowych – w odniesieniu do:

- a) osób represjonowanych w przeszłości za wrogą działalność polityczną,
- b) osób powracających z zagranicy z tzw. emigracji politycznej,
- c) części duchowieństwa różnych wyznań (szczególnie represjonowanych przez władzę) oraz części środowiska inteligencji katolickiej,
- d) świadków Jehowy.

2. Narodowościowych – w odniesieniu do mniejszości narodowych (Żydzi, Niemcy, Ukraińcy itp.).

3. T[ak] zw[anego] zawiedzenia ustrojem socjalistycznym, a ściślej formami i metodami jego realizacji – przede wszystkim w odniesieniu do części środowiska inteligencji twórczej (naukowcy, dziennikarze itp.), części działaczy i funkcjonariuszy państwowych odsuniętych od stanowisk.

^e *W oryginalne*: Cywilnych i Obywatelskich.

^f *W oryginalne*: Samopomocy.

¹⁶ Po powstaniu we wrześniu 1979 r. KPN Ruch Porozumienia Polskich Socjalistów wszedł w skład tej organizacji.

¹⁷ Być może autorom chodzi w tym miejscu o Tymczasowy Komitet Niezależnego Związku Zawodowego Rolników.

¹⁸ Inicjatywa bezpłatnych wykładów pod nazwą historyczną „Uniwersytet Latający” została w styczniu 1978 r. przekształcona w Towarzystwo Kursów Naukowych. Jesienią 1980 r. przywrócono otwarty charakter tych zajęć.

4. Zdezorientowania i podatności na skrajne hasła, przede wszystkim w odniesieniu do części młodzieży szkół akademickich i średnich.

5. T[ak] zw[anego] wyczekiwania na okazję, przede wszystkim w odniesieniu do przestępczego elementu kryminalnego.

2.3. Ogólna charakterystyka zorganizowanych sił stojących na straży ustroju socjalistycznego

Siły stojące na straży ustroju socjalistycznego zróżnicowane są przede wszystkim z punktu widzenia stopnia zorganizowania, ilościowych zasobów ludzkich, wyposażenia i zabezpieczenia logistycznego, możliwości bezpośredniego – fizycznego wystąpienia w walce z przeciwnikami politycznymi. W naszych rozważaniach przyjmuje się, że siły te, nazywane dalej „siłami własnymi”, w całej swojej masie – za jednolite z punktu widzenia postawy ideowej oraz dyspozycyjności. Zważyć należy, że założenie takie upraszcza jedynie rozważania, nie odzwierciedla jednak złożonej rzeczywistości, jako że siły te znajdują się pod stałym oddziaływaniem destrukcyjnym sił przeciwnika.

Biorąc pod uwagę wymienione aspekty zróżnicowania, siły własne uszeregować można w następujący sposób:

1. **żołnierze S[ił] Z[brojnych]**,
2. **funkcjonariusze RSW**,
3. **resortowe siły ochronno-porządkowe** (Służba Więzienna, Służba Ochrony Kolei itp.).

W aktualnej sytuacji największą siłę reprezentują dwie pierwsze formacje, tj. żołnierze S[ił] Z[brojnych] oraz funkcjonariusze RSW. Resortowe siły ochronno-porządkowe poza ochroną obiektów i ogólnym nadzorem nad istniejącym w nich porządkiem nie są w stanie realizować innych zadań.

Mając na uwadze powyższe, wydaje się uzasadnionym postulat wzmocnienia sił własnych poprzez zorganizowanie z części członków PZPR uzbrojonych oddziałów **Milicji Robotniczej**. Oddziały takie tworzone powinny być przy komitetach PZPR.

Przedstawiając charakterystykę sił własnych, z pełną świadomością wyłączono z niej ośrodki władzy politycznej państwa, zakładając, że w momentach konfrontacji z siłami przeciwnika oraz w wypadku chaosu – anarchizacji życia politycznego i społeczno-ekonomicznego ośrodki te z różnych względów nie będą w stanie prowadzić bezpośredniej efektywnej walki politycznej.

2.4. Potencjalni sojusznicy sił stojących na straży ustroju socjalistycznego

Ośrodki władzy politycznej państwa, jak również siły własne posiadają w naszym społeczeństwie potencjalnych sojuszników popierających lub mogących w określonych sytuacjach popierać w różnych formach naszą walkę polityczną. Liczyć powinniśmy przede wszystkim na te osoby i organizacje społeczne, które poprą naszą walkę ze względów ideowych. Nie należy wykluczać poparcia z innych względów, np. z uwagi na interesy indywidualne czy grupowe związane z obawą utraty posiadanych przywilejów itp.

Mając przede wszystkim na uwadze ilościowe zasoby ludzkie, stopień zorganizowania możliwości bezpośredniego – fizycznego wystąpienia w walce z przeciwnikiem politycznym, jak również oficjalnie deklarowane postawy ideowe, siły naszych potencjalnych sojuszników zaprezentować można w następującym ujęciu:

1. Organizacje społeczne o pewnym stopniu militaryzacji (ORMO¹⁹, OHP²⁰, OC²¹, LOK²²);
2. Organizacje społeczno-zawodowe (ZBoWiD²³, koła oficerów rezerwy, stare ZZ²⁴);
3. Pracownicy organizacji politycznych, organów władzy i administracji;
4. Podstawowa masa członków partii.

Wymienione siły możliwe są do wykorzystania przede wszystkim do działań propagandowych. Organizacje społeczne o pewnym stopniu militaryzacji w określonych sytuacjach mogą być wykorzystane do działań ochronno-porządkowych, głównie w obiektach gospodarczych (OHP, OC, LOK), oraz ograniczonych działań porządkowych w miejscach publicznych, np. nadzór nad ruchem drogowym (ORMO).

2.5. Organizacje i środowiska stanowiące przedmiot walki o pozyskanie wpływów politycznych

Walka o pozyskanie wpływów politycznych prowadzona jest przez dwie strony walki na bardzo rozległym obszarze, praktycznie we wszystkich klasach oraz grupach – warstwach społeczno-zawodowych. Aktualnie walka ta ma wspólny dla obu stron cel: uzyskanie wpływów i poparcia dla swoich idei w nowo powstających organizacjach społeczno-zawodowych o charakterze niezależnym i samorządnym (NSZZ „Solidarność”, organizacje studenckie, chłopskie itp.). Organizacje te są zupełnie nowym jakościowo elementem życia politycznego w naszym państwie. Działają one legalnie oraz mają charakter masowy. W niedalekiej przyszłości większość z nich – mimo głoszonych samorządności oraz niezależności politycznej – będzie musiała zadeklarować swoją orientację ideologiczną, jako że każda zorganizowana działalność w państwie ma charakter polityczny.

III. Warianty rozwoju sytuacji politycznej w PRL

Głównym obszarem walki politycznej o uzyskanie wpływów i poparcia dla swoich idei pozostaje nadal klasa robotnicza, a przede wszystkim jej część zorganizowana w NSZZ „Solidarność”, a także młodzież akademicka oraz rolnicy. Dalszy rozwój sytuacji politycznej uzależniony będzie od wyników tej walki, a w szczególności od stosunków ośrodków kierowniczych i mas zrzeszonych w niezależnych i samorządnych organizacjach społeczno-zawodowych – głównie NSZZ „Solidarność” – do ośrodków władzy politycznej państwa.

¹⁹ ORMO – Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej, istniejąca w latach 1946–1989 paramilitarna organizacja o charakterze społecznym, współdziałająca z organami MO w ochronie porządku publicznego.

²⁰ OHP – Ochotnicze Hufce Pracy, organizacja młodzieżowa założona w 1958 r.

²¹ OC – Obrona Cywilna, cywilne (zakładowe i terenowe) jednostki organizacyjne przeznaczone do ochrony ludności w czasie wojny oraz w razie wystąpienia klęsk żywiołowych i katastrof.

²² LOK – Liga Obrony Kraju, powstała w 1962 r. organizacja paramilitarna propagująca obronność oraz realizująca szkolenia osób przedpoborowych.

²³ ZBoWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację, powstał w 1949 r., do 1989 r. organizacyjnie podporządkowany PZPR.

²⁴ Chodzi tu zapewne o prorządowe związki zawodowe (Zrzeszenie Związków Zawodowych). W 1980 r. w praktyce doszło do likwidacji tej organizacji.

W tym zakresie przewidywać można trzy główne warianty rozwoju sytuacji politycznej:

1. Uzyskanie wpływów i poparcia dla idei socjalistycznych w ośrodkach kierowniczych i w masach zrzeszonych w niezależnych i samorządnych organizacjach społeczno-zawodowych przez ośrodki władzy politycznej państwa (nazywany dalej w skrócie **wariantem współpracy**);

2. Uzyskanie wpływów i poparcia dla idei antysocjalistycznych w ośrodkach kierowniczych i masach zrzeszonych w niezależnych i samorządnych organizacjach społeczno-zawodowych przez siły przeciwników politycznych (**wariant konfrontacji** – wojna domowa);

3. Utrata kontroli nad rozwojem sytuacji przez wszystkie ośrodki kierownicze sił uczestniczących w walce politycznej (**wariant chaosu**).

3.1. Współpraca ośrodków władzy politycznej państwa z ośrodkami kierowniczymi niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych

Wariant **współpracy**, który jest uzasadniony ideologią socjalizmu, zakłada współpracę ośrodków władzy politycznej państwa z ośrodkami kierowniczymi niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych (OKNSOSZ). Współpraca ta nie będzie wolna od nieporozumień oraz lokalnych i globalnych konfliktów, a także ostrej walki politycznej w celu odsunięcia sił przeciwnika jednej ze stron od wpływów w tych organizacjach. Główny zamiar przeciwników politycznych to zmiana celów i zasad polityczno-ustrojowych państwa. Niektóre z tych zasad (kierownicza rola partii, centralizm demokratyczny, jedność organizacyjna kierownictwa polityczno-ekonomicznego itp.) poddane muszą zostać reinterpretacji zgodnie z duchem zasady udziału mas w rządzeniu (ludowładztwa).

3.2. Wariant **konfrontacji** zakłada sytuację, w której siły przeciwników politycznych uzyskają wpływy oraz poparcie dla idei antysocjalistycznych w ośrodkach kierowniczych, a także w masach zrzeszonych w niezależnych i samorządnych organizacjach społeczno-zawodowych. W takiej sytuacji działalność tych organizacji wspierać będzie realizację celów antysocjalistycznych oraz naruszać zasady polityczno-ustrojowe naszego państwa. Celem sił przeciwnika będzie przejęcie władzy politycznej.

Może to następować w dwóch formach:

1. W formie **ewolucyjnej** (pełzająca kontrrewolucja, taktyka „salami”), to znaczy przy zachowaniu do pewnego czasu pozorów współpracy z ośrodkami władzy politycznej państwa, jawne przedstawienie konkurencyjnego programu politycznego (np. budownictwo socjalizmu bez partii marksistowskiej), utworzenie własnej partii politycznej, zdobycie większości w wyborach oraz zreformowanie aparatu państwowego.

2. W formie otwartej konfrontacji (kontrrewolucja), to znaczy fizyczne odsunięcie od wpływu na bieg wydarzeń życia politycznego i społeczno-ekonomicznego ośrodków władzy politycznej państwa przy wykorzystaniu mas zrzeszonych w niezależnych i samorządnych organizacjach społeczno-zawodowych oraz wprowadzenie własnych ośrodków władzy politycznej.

W obu formach konfrontacji sił własnych z siłami przeciwnika może nastąpić rozłam w ich ośrodkach kierowniczych bądź w masach zrzeszonych w niezależnych i samorządnych organizacjach społeczno-zawodowych. Podobny rozłam może również nastąpić w siłach własnych oraz wśród ich potencjalnych sojuszników. Rozłamy takie mogą być skutkiem wewnętrznych konfliktów, jak również wzajemnego destrukcyjnego oddziaływania obu stron walki politycznej.

3.3. Postępująca anarchizacja życia politycznego i społeczno-ekonomicznego w państwie

W przypadku równoczesnego wystąpienia rozłamu w ośrodkach kierujących siłami obu stron walki politycznej sytuacja może rozwijać się w trzecim wariantcie – **chaosie**. Charakteryzuje się on względnie długotrwałą utratą kontroli nad rozwojem sytuacji politycznej i społeczno-ekonomicznej przez ośrodki władzy oraz kierowania obu stron walki politycznej. W takim okresie następuje zmiana hierarchii celów ogólnych – społecznych, na ich miejsce wysuwają się na plan pierwszy cele indywidualne i grupowe.

W tym okresie powszechnej dezorganizacji życia politycznego i społeczno-ekonomicznego wystąpić mogą trzy tendencje:

1. **Anarchistyczna**, reprezentanci^g której z różnych względów zainteresowani są w pogłębianiu chaosu, który daje możliwość wykorzystania tej okazji do rozliczenia się z przeciwnikami politycznymi, zdobycia pozycji politycznej, a nawet dóbr materialnych.

2. **Zachowawcza**, reprezentanci której zainteresowani są w trwaniu chaosu, wykozystując to do walki o władzę i jej ostateczne przejęcie.

3. **Postępowa**, reprezentanci której zainteresowani są w odbudowie struktur władzy politycznej państwa dla realizacji celów polityczno-ustrojowych.

Powyższe rozważania odnoszące się do wariantów rozwoju sytuacji politycznej w PRL zobrazowano na rysunku nr 2^h.

Należy podkreślić, że w rozważaniach dotyczących wariantów rozwoju sytuacji politycznej w naszym kraju przyjęto „czyste” sytuacje, w których są jasno określone cele obu stron walki. Jak to zwykle bywa w praktyce, cele te nie zawsze są jasno sprecyzowane, nierzadko należy ich się domyślać na podstawie symptomów zachowania się. W tej ostatniej sytuacji zachodzi prawdopodobieństwo fałszywej oceny celów działania, która może spowodować zastosowanie niewłaściwych środków.

Nie należy również wykluczyć sprowokowania drugiej strony do działania na skutek przypadku. Należy również przypomnieć w tym miejscu, że na prowadzoną walkę polityczną określony wpływ posiada otoczenie międzynarodowe wspierające obie strony tej walki.

IV. Przewidywana taktyka oraz metody działania przeciwników politycznych w walce o władzę

Taktyka oraz metody działalności przeciwników politycznych w walce o władzę zróżnicowana będzie w zależności od kierunków tej działalności oraz od rozwoju sytuacji politycznej w naszym kraju i na zewnątrz.

Przyjmując dla dalszej analizy uprzednio zaprezentowany system elementów walki politycznej, jak również warianty rozwoju sytuacji politycznej w naszym kraju, taktykę oraz metody działalności przeciwników politycznychⁱ, charakteryzować można następująco:

4.1. W odniesieniu do ośrodków władzy politycznej państwa

A. W wariantcie współpracy:

1. Dyskredytowanie prowadzonej polityki odnowy życia politycznego i społeczno-ekonomicznego, przede wszystkim poprzez głoszenie hasła o niereformowalności systemu socjalistycznego, jak również niskiej efektywności jego struktur organizacyjnych.

^g *W oryginale*: reprezentacji.

^h *Pominięto rysunek*.

ⁱ *W oryginale*: polityki.

2. Wywieranie nacisków na stałe zmiany personalne w celu dezorganizacji funkcjonowania ośrodków władzy oraz odsuwania od niej osób afirmujących socjalistyczne postawy ideowe, m.in. w drodze specjalnie preparowanych plotek.

3. Szerzenie w ukrytych formach wśród pracowników ośrodków władzy oraz członków partii i stronnictw politycznych obcych haseł ideologicznych.

4. Opanowanie środków masowego przekazu oraz innych ośrodków kształtowania postaw (nauka i oświata, kultura) w celu uzyskania wpływów na większość społeczeństwa, dyskredytowanie założeń ideologicznych ustroju socjalistycznego.

B. W wariancie konfrontacji:

1. Opanowywanie stanowisk kierowniczych w ośrodkach władzy politycznej przez reprezentantów sił antysocjalistycznych.

2. Głoszenie programu budowy socjalizmu bez kierowniczej roli partii marksistowskiej oraz konieczności wprowadzenia do życia politycznego partii opozycyjnych reprezentujących różne programy ideologiczne (pluralizm polityczny).

3. Czasowe i formalne tolerowanie ośrodków władzy politycznej państwa z obawy przed zbrojną interwencją państw Układu Warszawskiego.

4. Polityczne, a następnie fizyczne niszczenie ośrodków władzy politycznej państwa.

C. W wariancie chaosu:

1. Dokonywanie gwałtownych zamachów na siedziby władz w celu ich zniszczenia poprzez podpalenie itp.

2. Fizyczna likwidacja reprezentantów ośrodków władzy politycznej państwa oraz członków partii, tzw. biały terror.

4.2. W odniesieniu do zmilitaryzowanych sił państwa

A. W wariancie współpracy:

1. Oczernianie metod i stylu pracy oraz kadry dowódczej i funkcjonariuszy w opinii publicznej poprzez uogólnianie incydentalnych przypadków oraz w drodze specjalnie preparowanych plotek.

2. Destrukcyjne oddziaływanie na żołnierzy i funkcjonariuszy oraz personel pomocniczy poprzez afirmowanie postaw apolitycznych, wierności dla ojczyzny, a nie dla ideałów partii, haseł pacyfistycznych jako uzasadnienia dla neutralności państwa itp.

3. Inspirowanie wewnętrznych konfliktów pomiędzy poszczególnymi rodzajami sił (np. MON i MSW) oraz służbami (np. MO i SB), a także pomiędzy żołnierzami i funkcjonariuszami i personelem pomocniczym w celu osłabienia ich siły poprzez rozłam.

4. Głoszenie haseł konieczności obrony uzasadnionych interesów żołnierzy i funkcjonariuszy zmilitaryzowanych sił państwa przez utworzenie niezależnych samorządnych organizacji społeczno-zawodowych, które działałyby jako agentura sił antysocjalistycznych poprzez podporządkowanie organizacyjne ogólnokrajowej federacji tych organizacji.

5. Dezorganizowanie systemu łączności rządowej, międzymiastowej i lokalnej w celu uniemożliwienia działalności oraz sprowokowania zastosowania siły.

6. Rabunki broni, materiałów wybuchowych i łatwopalnych oraz wyposażenia specjalnego z magazynów i jednostek, a także niszczenie sprzętu bojowego i transportowego.

7. Akty terroru i zastraszania wobec członków rodzin żołnierzy i funkcjonariuszy w celu osłabiania ich stanu moralnego, skłaniania do dezercji lub sprowokowania zastosowania siły.

B. W wariancie konfrontacji:

1. Agenturalna infiltracja szeregów oraz form i metod pracy.

2. Pozyskiwanie dla swoich idei osób ze stanowisk dowódczych i kierowniczych w celu rozpoznawania zamiarów oraz neutralizowania działań.

3. Sabotowanie dostaw środków logistycznych (żywności, wyposażenia, energii itp.) w celu paraliżowania działalności oraz demoralizacji żołnierzy i funkcjonariuszy, jak również dla sprowokowania zastosowania siły.

C. W wariancie **chaosu**:

1. Gwałtowne zamachy na siedziby jednostek i magazyny w celu ich zniszczenia oraz zdobycia środków do walki.

2. Fizyczna likwidacja żołnierzy i funkcjonariuszy, tzw. biały terror.

4.3. W odniesieniu do potencjalnych sojuszników sił państwa

A. W wariancie **współpracy**:

1. Rozszerzanie wpływów ideologicznych wśród mas członkowskich organizacji społecznych i zawodowych.

2. Inspirowanie zmian statutów organizacji społecznych i zawodowych pod hasłami uzyskania samorządności i niezależności celem objęcia nad nimi kontroli.

B. W wariancie **konfrontacji**:

1. Opanowywanie stanowisk kierowniczych w organizacjach społecznych i zawodowych.

2. Prowadzenie szkolenia wojskowego sił przeciwników w organizacjach społecznych, a w pewnym stopniu militaryzacji.

C. W wariancie **chaosu**:

1. Przyjmowanie lub rabunek broni, sprzętu łączności itp. z organizacji społecznych.

2. Wykorzystywanie członków oraz broni, sprzętu łączności itp. organizacji społecznych w organizowanym „białym terrorze”.

4.4. W odniesieniu do sił tkwiących w obszarze walki politycznej

A. W wariancie **współpracy**:

1. Separowanie ośrodków kierowniczych niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych od ideologii partii poprzez głoszenie ich apolityczności.

2. Przejmowanie przez siły antysocjalistyczne funkcji kierowniczych w ośrodkach kierowniczych niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych oraz oczernianie ich przywódców opowiadających się za współpracą z ośrodkami władzy politycznej państwa.

3. Rozszerzanie wpływów ideologicznych wśród mas członkowskich niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych poprzez głoszenie nośnych haseł nacjonalistycznych, religijnych itp.

4. Wykorzystywanie niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych do obrony przed represjami osób i grup antysocjalistycznych.

B. W wariancie **konfrontacji**:

1. Podsycanie niepokoju w celu stałego utrzymywania stanu napięcia i dezorganizacji życia społeczno-ekonomicznego oraz destabilizacji działania ośrodków władzy politycznej państwa poprzez eskalację żądań różnych grup społeczno-zawodowych, organizowanie strajków oraz innych form protestu i nacisku w celu odwrócenia uwagi od toczącej się walki politycznej.

2. Opanowywanie infrastruktury gospodarczej (poligrafia, łączność, transport, energetyka, ciepłownictwo, gospodarka komunalna itp.) w celu wykorzystywania ich pracowników przy dezorganizowaniu życia i destabilizacji działania władz.

C. W wariancie **chaosu**:

1. Wykorzystywanie członków niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych w „białym terrorze”.
2. Likwidacja ośrodków kierowniczych niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych, jak również ich aktywistów, którzy nie będą popierać idei antysocjalistycznych.

4.5. W odniesieniu do własnych sił politycznych

A. W wariancie **współpracy**:

1. Konsolidacja wszystkich nurtów politycznych pod hasłem naprawy Rzeczypospolitej.
2. Aktywizowanie działalności propagandowej przez nielegalne i legalne środki masowego przekazu, jak również zagraniczne środki dywersji ideologicznej przy selektywnym doborze informacji adresowanej do poszczególnych grup sił społecznych tkwiących w obszarze walki politycznej.

B. W wariancie **konfrontacji**:

1. Ułatwianie oraz inspirowanie legalnego powrotu z emigracji politycznej sił antysocjalistycznych oraz kierowanie ich jako „mężów opatrnościowych” lub „wybitnych fachowców” do pracy w środkach masowego przekazu, innych ośrodkach kształtowania postaw (nauka i oświata, kultura) oraz niezależnych i samorządnych organizacjach społeczno-zawodowych.

2. Organizowanie nielegalnych przerzutów z zagranicy osób oraz środków łączności i dywersji.

3. Tworzenie oraz legalizacja partii opozycyjnych poprzez zjednywanie opinii społecznej dla haseł pluralizmu politycznego oraz różne naciski na ośrodki władzy politycznej państwa, m.in. postulowanie rozpisywania przedterminowych wyborów do sejmu i rad narodowych oraz zmiany ordynacji wyborczej.

4. Oddziaływanie destrukcyjne na społeczeństwa pozostałych państw socjalistycznych poprzez bezpośrednią działalność (emisariusze, spotkania międzynarodowe itp.) oraz pośrednią (zagraniczne ośrodki dywersji ideologicznej) w celu siania w nich zamętu oraz uzyskania poparcia.

C. W wariancie **chaosu**:

1. Utworzenie nowej struktury ośrodków władzy politycznej, sił zmilitaryzowanych oraz organizacji społeczno-zawodowych oraz zabieganie o ich poparcie lub uznanie w państwach burżuazyjnych.

2. Reorientacja polityczna państwa poprzez ogłoszenie jego neutralności oraz wystąpienie z Układu Warszawskiego.

4.6. W odniesieniu do własnych potencjalnych sojuszników

A. W wariancie **współpracy**:

1. Pogłębienie motywacji dla ideologii antysocjalistycznych poprzez różne formy propagandy oraz zorganizowane szkolenie.

2. Konsolidację wszystkich sił pod hasłami przebudowy struktury państwa.

3. Aktywizowanie działalności propagandowej w obszarze walki przy użyciu sił swoich sojuszników w drodze głoszenia haseł nacjonalistycznych, religijnych itp.

4. Stosowanie metod prowokacji w obszarze walki w celu wywoływania nastrojów stałego niezadowolenia z postawy ośrodków władzy politycznej państwa oraz prowokowanie użycia przez nich siły itp.

B. W wariacie konfrontacji:

1. Prowadzenie szkolenia wojskowego.
2. Tworzenie uzbrojonych i specjalnie wyposażonych bojówek.
3. Sabotowanie zarządzeń władz, np. niepłacenie podatków, świadczeń itp.
4. Stosowanie terroru indywidualnego oraz zastraszania wobec osób afirmujących ideologię socjalistyczną (np. dziennikarzy), reprezentantów ośrodków władz politycznych państwa, członków partii, żołnierzy S[ił] Z[brojnych], funkcjonariuszy RSW oraz ich rodzin.
5. Niszczenie mienia społecznego (magazyny, bazy transportu itp.).
6. Organizowanie własnego systemu łączności.

C. W wariacie chaosu:

1. Dokonywanie aktów sabotażu i dywersji w uspołecznionych zakładach pracy oraz w obiektach infrastruktury gospodarczej.
2. Rabunek broni, materiałów wybuchowych i łatwopalnych oraz środków pieniężnych z magazynów S[ił] Z[brojnych], RSW, zakładów pracy, banków oraz sklepów.
3. Dezorganizowanie rynku poprzez drukowanie pieniędzy, rozrzucanie w miejscach publicznych zrabowanych pieniędzy itp.
4. Organizowanie masowych pogromów – „biały terror”.

Przedstawiając rozważania na temat przewidywanej taktyki oraz metod działania przeciwników politycznych w walce o władzę, nie uwolniono się, a wręcz świadomie zaprezentowano je w schematycznym ujęciu zgodnym z uprzednio przyjętym systemem elementów walki politycznej, jak również wariantami rozwoju [sytuacji] politycznej w naszym kraju. W ten sposób chciano wskazać, czemu powinien przeciwdziałać każdy z elementów walki politycznej. Podział taktyki i metod działania przeciwników politycznych w poszczególnych wariantach rozwoju sytuacji politycznej w naszym kraju ma charakter czysto umowny. W praktyce tej walki niewątpliwie poszczególne cele taktyczne oraz służące ich realizacji metody – sposoby będą się wzajemnie przenikać, jak również wzbogacać się o nowe cele i sposoby ich realizacji.

Poszczególne cele taktyczne, jak również sposoby ich realizacji przez przeciwników politycznych podporządkowane są głównemu celowi, jakim jest zdobycie władzy politycznej w naszym kraju poprzez zniszczenie ośrodków jego władzy politycznej, a poprzez to dokonanie zmiany celów oraz zasad polityczno-ustrojowych.

V. Kierunki oraz metody działań resortu SW w walce z przeciwnikami ustroju socjalistycznego do czasu wprowadzenia stanu wyjątkowego

Taktyka oraz formy działania, które nazywamy kierunkami, jak również metody działania resortu SW w walce z przeciwnikami ustroju socjalistycznego powinny być dostosowane do ich taktyki i metod.

Godzi się podkreślić, że działania resortu powinny mieć charakter działań **wyprzedzających**, gdyż stanowi to podstawowy warunek skuteczności tej walki.

Nasze rozważania – zgodnie z otrzymanym zleceniem – przerywamy w momencie ogłoszenia stanu wyjątkowego w państwie, który rządzi się swoimi prawami. Nie wyklucza to, a wręcz nakazuje prowadzenie w resorcie SW prac związanych z przygotowaniem do działań w tym stanie.

Przyjmując dla dalszej analizy uprzednio omawianą taktykę oraz metody działania przeciwników politycznych w układzie systemu elementów walki politycznej, jak również wariantów rozwoju sytuacji politycznej w naszym kraju, kierunki oraz metody działania resortu SW scharakteryzować można następująco (zobacz także – tablica nr 2^j):

5.1. W odniesieniu do ośrodków władzy politycznej państwa

A. W wariacie współpracy:

1. Poprawa szybkości oraz aktualności przekazywanej informacji polityczno-operacyjnej o zamiarach i działaniach przeciwników politycznych oraz o sytuacji w obszarze walki politycznej. Konieczne jest również uniezależnienie treści informacji przekazywanej kanałem resortowym od kanału informacji partyjnej, który może ją zniekształcać.

2. Informowanie o rzeczywistych nastrojach we własnych szeregach, faktycznej dyspozycyjności sił i środków własnych i sojuszniczych oraz o istniejących potrzebach.

B. W wariacie konfrontacji:

1. Udzielenie pomocy organizacyjnej, szkoleniowej oraz wyposażenie w niezbędne środki oddziałów Milicji Robotniczej.

2. Wzmocnienie ochrony fizycznej siedzib ośrodków władzy politycznej oraz jej reprezentantów.

3. Zaktualizowanie planów ochrony–obrony siedzib i reprezentantów w celu wypracowania racjonalnych wariantów obrony lub ewakuacji na miarę posiadanych sił i środków oraz priorytetów zadań.

C. W wariacie chaosu:

1. Ochrona i obrona siedzib władz i jej reprezentantów oraz kolumn ewakuacyjnych.

5.2. W odniesieniu do sił własnych

A. W wariacie współpracy:

1. Zmiana stylu kierowania niektórych przełożonych oraz poprawa stosunków międzyludzkich, m.in. poprzez likwidację chamstwa w stosunkach przełożony–podwładny, dygnitarstwa, nadużywania stanowisk dla własnych celów itp.

2. Poprawa stosunków urząd–obywatel, m.in. poprzez rugowanie przypadków chamstwa, władczego stosunku do obywateli itp.

3. Zaktywizowanie pracy polityczno-wychowawczej wśród funkcjonariuszy i ich rodzin poprzez przekazywanie informacji wyprzedzających oraz analitycznej o toczącej się walce politycznej.

[...]

Opracowanie planu ochrony i zaopatrzenia rodzin funkcjonariuszy w porozumieniu z MON.

4. Zaktualizowanie planów ochrony–obrony własnych obiektów w celu wypracowania racjonalnych wariantów obrony lub ewakuacji na miarę posiadanych sił i środków oraz priorytetów zadań.

5. Przygotowanie infrastruktury zabezpieczającej działalność oraz obronę jednostek (zaopatrzenie w broń, amunicję, środki specjalne, żywność, wodę, energię, transport itp.).

6. Opracowanie planu współdziałania z MON i innymi resortami. W tym zakresie konieczne jest opracowanie zasad współdziałania z MON oraz określenie roli resortu SW w przypadku konieczności realizacji wojskowego zamachu stanu, np. na wzór

^j Pominięto tablicę.

turecki, w przypadku nastąpienia chaosu. Dalej na określenie takiej sytuacji używamy określenia plan „FEZ”. Uzgodnienie z Ministerstwem Sprawiedliwości zasad i trybu podporządkowania Służby Więziennej RSW.

B. W wariantcie konfrontacji:

1. Wprowadzenie wewnętrznej ochrony kontrwywiadowczej we własnych szeregach.
2. Wzmocnienie fizycznej ochrony obiektów oraz magazynów.
3. Uruchomienie systemu ochrony i zaopatrzenia rodzin.
4. Przejsie na w pełni szyfrowaną pracę we wszystkich środkach łączności przewodowej i bezprzewodowej.
5. Zmilitaryzowanie P[rzedsiębiorstwa] P[roducyjno-]H[andlowego] „Konsumy”.
6. Mobilizacja ROMO²⁵ oraz organizowanie NOMO²⁶.

C. W wariantcie chaosu:

1. Ochrona i obrona wybranych własnych obiektów.
2. Współdziałanie z MON w realizacji planu „FEZ” (zob. [5.]2, A, pkt 6).

5.3. W odniesieniu do potencjalnych sojuszników sił państwa

A. W wariantcie współpracy:

1. Rozwinięcie pracy operacyjnej we wszystkich organizacjach o pewnym stopniu militaryzacji w celu ochrony posiadanej broni i sprzętu specjalnego oraz udaremniania infiltracji i wykorzystania przez przeciwników politycznych.

[...]

3. Zaktualizowanie planów organizacji oddziałów zwartych ORMÓ oraz [ich] ćwiczebne wykorzystywanie do zabezpieczania imprez masowych itp.

3. Opracowanie planów ochrony–obrony, ewakuacji lub unieruchomienia obiektów narażonych na atak, opanowanie, zniszczenie lub wykorzystywanie przez siły przeciwników politycznych (banki, poczty, węzły łączności, radiostacje, dworce, CPN, drukarnie, urzędnienia infrastruktury komunalnej itp.). Wycofanie ze sklepów alkoholu, materiałów łatwopalnych, trujących itp. oraz zabezpieczenie materiałów wybuchowych w zakładach pracy (kopalnie, kamieniołomy itp.). Opróżnienie z paliw stacji CPN.

B. W wariantcie konfrontacji:

[...]

5.4. W odniesieniu do sił tkwiących w obszarze walki politycznej

A. W wariantcie współpracy:

1. Kontrola operacyjna ośrodków kierowniczych niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych oraz ich agend organizacyjnych w dużych zakładach pracy, w celu ochrony przed infiltracją przez siły antysocjalistyczne, udaremniania przejmowania funkcji kierowniczych oraz paraliżowania innych wrogich zamiarów (np. działalności rozłamowej, oczerniania przywódców itp.).

²⁵ ROMO – Rezerwowe Oddziały Milicji Obywatelskiej, oddziały i pododdziały zwarte tworzone od końca lat sześćdziesiątych XX w., początkowo złożone z funkcjonariuszy MO tymczasowo przeznaczonych do tego typu formacji, a od lat osiemdziesiątych ze specjalnie wcielanych do nich rezerwistów wojskowych.

²⁶ NOMO – Nieetatowe Oddziały Milicji Obywatelskiej, oddziały i pododdziały zwarte formowane co najmniej od połowy lat siedemdziesiątych XX w. na czas poważniejszych zagrożeń z czasowo skierowanych z tego powodu funkcjonariuszy MO, na co dzień wykonujących inne zadania służbowe.

2. Zaktywizowanie propagandy o sukcesach resortu SW w walce z przeciwnikami politycznymi, w ograniczaniu przestępczości gospodarczej i kryminalnej oraz o aktywnych politycznie i zawodowo postawach funkcjonariuszy, w celu pozyskiwania uznania, wzbudzania respektu oraz wyrabiania autorytetu w opinii publicznej.

[...]

B. W wariacie **konfrontacji**:

1. Manifestowanie siły jednostek resortu SW poprzez różne formy używania w miejscach publicznych oddziałów zwartych.

2. Konsekwentne egzekwowanie przepisów prawa z równoczesnym propagowaniem informacji o wzrastającym zagrożeniu ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego.

[...]

4. Wzmocnienie kontroli operacyjnej we wszystkich systemach łączności oraz porozumiewania się.

C. W wariacie **chaosu**:

1. Izolowanie wrogich ustrojowi socjalistycznemu bądź niebezpiecznych dla porządku publicznego aktywistów ośrodków kierowniczych niezależnych i samorządnych organizacji społeczno-zawodowych.

5.5. W odniesieniu do sił przeciwników politycznych

A. W wariacie **współpracy**:

1. Demaskowanie zamiarów politycznych oraz kompromitowanie przywódców sił przeciwników politycznych (np. powiązania z ośrodkami wywiadu i dywersji, subsydiowanie i wyposażanie itp.) wobec opinii publicznej celem uzyskania jej poparcia dla ich izolacji, jak również w celu rozbijania prób konsolidacji poszczególnych nurtów.

2. Paraliżowanie działalności ośrodków propagandowych metodami operacyjnymi oraz prawnoporządkowymi.

3. Przygotowanie planów izolacji przywódców oraz aktywnych członków.

B. W wariacie **konfrontacji**:

1. Prowokowanie do podjęcia otwartej walki ze sprzyjającej dla ośrodków władzy politycznej państwa sytuacji politycznej i społeczno-ekonomicznej w celu zniszczenia sił przeciwników politycznych.

2. Utrudnianie powrotu osób z emigracji politycznej.

[...]

4. Ograniczenie wewnętrznego ruchu osobowego oraz wzmocnienie jego kontroli, m.in. poprzez ograniczenia w komunikacji, posterunki kontrolne.

5. Ograniczenie ruchu zagranicznego aż do zamknięcia granic włącznie.

6. Wywoływanie wewnętrznych antagonizmów w siłach przeciwników politycznych, wykorzystując różnice programowe, nieporozumienia osobiste itp.

7. Izolowanie aktywistów.

C. W wariacie **chaosu**:

1. Izolacja wszystkich członków sił przeciwników politycznych.

2. Prowadzenie działalności dywersyjnej w środkach łączności sił przeciwników politycznych środkami MON i MSW.

5.6. W odniesieniu do potencjalnych sojuszników sił przeciwników politycznych

A. W wariacie **współpracy**:

[...]

2. Wywoływanie wewnętrznych antagonizmów, wykorzystując różnice programowe, postawy światopoglądowe i narodowe, nieporozumienia osobiste itp.

3. Przygotowanie planu izolacji aktywistów.

B. W wariacie **konfrontacji**:

1. Prowadzenie działań nękających oraz dezintegrujących wobec osób, grup i środowisk poprzez zatrzymania, przeszukania, pomawianie niektórych o współpracę z resortem SW itp.

2. Izolowanie aktywistów.

C. W wariacie **chaosu**:

1. Izolowanie niebezpiecznego elementu kryminalnego.

VI. Zamiast reasumpcji

Przedstawiana analiza układu sił politycznych w PRL na obecnym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego, zaprezentowane rozważania na temat wariantów rozwoju sytuacji politycznej w naszym kraju, jak również przewidywana taktyka oraz metody działania przeciwników politycznych w walce o władzę i kierunki oraz metody działań resortu SW skłaniają do kilku ogólnych refleksji:

1. Bez względu na kierunek rozwoju sytuacji politycznej należy podkreślić, że okres pozornego spokoju społecznego stał się przeszłością. Należy się z tym pogodzić, a przede wszystkim stale doskonalić siły i środki do ciągłej walki politycznej.

2. Likwidacja sił przeciwników politycznych w wariacie współpracy jest w zasadzie niemożliwa metodami administracyjno-prawnymi z wielu względów politycznych, społecznych i ekonomicznych, które mają charakter zarówno wewnętrzny, jak i zewnętrzny.

3. Prezentując rozważania na temat kierunków oraz metod działania resortu SW w walce z przeciwnikami politycznymi, natrafiano stale na problem: kto powinien określać, na jakim etapie walki znajdujemy się w każdym miejscu i czasie oraz jaka powinna być taktyka metody tej walki. Jest to problem, który wykracza poza ramy określone celem niniejszego opracowania, wydaje się jednak, że można sformułować następujące propozycje o charakterze ogólnym. Decydent centralny powinien ściśle określić zakres decyzyjny dla siebie oraz niższych szczebli.

[...]

4. Sytuacja polityczno-operacyjna będzie kształtować się przy olbrzymiej amplitudzie wahań nastrojów społecznych i realnej wagi elementów walki politycznej, dlatego też konieczne jest bieżące jej analizowanie i prognozowanie oraz opracowywanie projektów decyzji przez specjalne zespoły sztabowe na szczeblach centralnym i wojewódzkim.

Opracował:
płk dr Z[bigniew] T[omasz] Nowicki

Sporz[ądzono] w 1 egz.

Wykonał: B.S.

Nr ks[ięgi] maszynowej 0052/80

Powielono w 4 egz. Ksero 00100/80 sc.

Otrzymują:

Egz. nr 1 – gen. bryg. A[dam] Krzysztoporski²⁷

Egz. nr 2 i 3 – gen. bryg. J[ózef] Beim

Egz. nr 4 (oryginał) – Zbiory Specjalne B[iblioteki] G[łównej] ASW

Egz. nr 5 – płk dr Z[bigniew] T[omasz] Nowicki KOiZ

Źródło: AIPN, 003263/109, oryginał, mps.

---

²⁷ Adam Krzysztoporski (ur. 1932), funkcjonariusz WUBP od 1954 r., następnie oficer operacyjny Departamentu I MSW, od 1969 r. zastępca dyrektora tego departamentu, od 1973 do 1980 r. dyrektor Departamentu III MSW, we wrześniu 1980 r. powołany na stanowisko podsekretarza stanu w MSW; od lutego 1982 r. do lipca 1987 r. podsekretarz stanu w Urzędzie Gospodarki Morskiej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych: 2/1738/0/3/72.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
00133/201; 003263/109; 1585/761.

Źródła publikowane

Raina P., Zbrożek M., *Operacja „Lato-80”. Preludium stanu wojennego. Dokumenty MSW 1980–1981*, Pelplin 2003.

Stan wojenny w dokumentach PRL (1980–1983), wybór, wstęp i oprac. B. Kopka, G. Majchrzak, Warszawa 2001.

Stan wojenny. Ostatni atak systemu, wybór i oprac. A. Dębska, Warszawa 2006.

Wojsko wobec polskiego Sierpnia '80 w dokumentach, wstęp i oprac. E.J. Nalepa, Piotrków Trybunalski 2015.

Akty prawne

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (DzU 1976, nr 7, poz. 36, tekst jednolity).

Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (DzU 2020, poz. 306 z późn. zm.).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 1972 r. w sprawie utworzenia Akademii Spraw Wewnętrznych (DzU 1972, nr 34, poz. 233).

Rozporządzenie Ministrów Spraw Wewnętrznych oraz Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 20 października 1972 r. w sprawie rodzaju studiów prowadzonych przez Akademię Spraw Wewnętrznych (DzU 1972, nr 46, poz. 294).

Opracowania

Akademia Spraw Wewnętrznych 1972–1987, red. nauk. T. Walichnowski, Warszawa 1987.

Eisler J., *Grudzień 1970. Geneza, przebieg, konsekwencje*, Warszawa 2012.

Friszke A., *Rewolucja Solidarności 1980–1981*, Warszawa 2014.

Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej 1944–1990. Zbiór studiów, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013.

Kowalski L., *Jaruzelski. General ze skazą. Biografia wojskowa generała armii Wojciecha Jaruzelskiego*, Poznań 2012.

Kula H.M., *Grudzień 1970. „Oficjalny” i rzeczywisty*, Gdańsk 2006.

Majer P., *Milicja Robotnicza – niezrealizowany wariant wsparcia Milicji Obywatelskiej*, „Dzieje Najnowsze” 2004, nr 4.

Mażewski L., *Posttotalitarny autorytaryzm PRL 1956–1989. Analiza ustrojowopolityczna*, Warszawa–Biała Podlaska 2010.

Mażewski L., *Stany nadzwyczajne w Polsce w latach 1918–1989. Szkic ustrojowopolityczny*, Toruń 2007.

Paczkowski A., *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka władzy lipiec 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2001.

Paczkowski A., *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 2000.

Paziewski M., *Grudzień 1970 w Szczecinie*, Szczecin 2013.

Puchała F., *Kulisy stanu wojennego 1981–1983*, Warszawa 2016.

STRESZCZENIE

W październiku 1980 r. w Akademii Spraw Wewnętrznych powołano zespół, który miał zająć się oceną aktualnej sytuacji politycznej w Polsce oraz wypracowaniem metod postępowania resortu spraw wewnętrznych przed ewentualnym wprowadzeniem stanu wyjątkowego. Prace te trwały do końca listopada 1980 r., a ich efektem było powstanie ściśle tajnego studium. W opracowaniu autorzy przedstawili swoje stanowisko na temat zagrożeń ze strony opozycji i przewidywanych metod jej postępowania, jak również możliwości działania sił resortu do czasu wprowadzenia regulacji nadzwyczajnych. Całość analizy zaprezentowano w oparciu o założone warianty rozwoju sytuacji politycznej w Polsce: współdziałania, konfrontacji oraz chaosu.

Publikacja i omówienie ww. studium ma na celu przedstawienie punktu widzenia pracowników naukowych resortu spraw wewnętrznych na ówczesną sytuację w kraju. We wstępie do dokumentu zawarto podstawowe informacje dotyczące przedsięwzięć władz w związku z trwającym od sierpnia 1980 r. kryzysem w państwie, a także możliwości stosowania w PRL stanów nadzwyczajnych.

Słowa kluczowe: Akademia Spraw Wewnętrznych, stan wyjątkowy, studium, opozycja.

SUMMARY

In October 1980, a group was set up at the Academy of Internal Affairs, which was to assess the current political situation in Poland and work out the procedural methods of the internal affairs department before the possible introduction of a state of emergency. This work continued until the end of November 1980, and resulted in the creation of a top-secret study. In it, the authors presented their stance on the threats posed by the opposition and anticipated procedural methods, as well as the possibilities of action for the ministry's forces until the introduction of emergency regulations. The whole analysis was presented on the basis of the following assumed variants of the development of the political situation in Poland: co-operation, confrontation and chaos.

The publication and discussion of the above-mentioned study is aimed at presenting the perspective of the Ministry of Internal Affairs staff on the situation in the country at that time. The introduction to the document contains basic information concerning measures taken by the authorities in connection with the crisis in the country, on going since August 1980, as well as the possibility of applying a state of emergency in the People's Republic of Poland.

Keywords: Academy of Internal Affairs, state of emergency, study, opposition